

Datum

29 juni 2026

Aan Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Onderwerp Evaluatieadvies gemeenteraadsverkiezingen 2026

Inleiding

De gemeenteraadsverkiezingen van 18 maart 2026 zijn goed verlopen. Voor het eerst zijn de 3 nieuwe wetten rond de uitslagvaststelling, programmatuur en kwaliteitsbevordering in samenhang toegepast.¹ De gemeenten hebben hard gewerkt om het laatste onderdeel van de nieuwe wetgeving te implementeren, de verkiezingen te organiseren en deze verkiezingen goed te laten verlopen. Hierbij mag ook de inzet van vele duizenden vrijwilligers niet onbenoemd blijven. Alle inspanningen hebben ertoe geleid dat de verkiezingen rustig en soepel zijn verlopen; de gezamenlijke voorbereiding van gemeenten en de Kiesraad betaalt zich uit. De basis is grotendeels op orde. Gemeenten voeren de taken die elke verkiezing terugkomen naar behoren uit.

Tegelijkertijd is er ook ruimte voor verdere doorontwikkeling. Gemeenten hebben enige moeite met de taken die zij slechts eens per 4 jaar uitvoeren. Bepaalde taken, zoals de taken van het centraal stembureau en de besluitvorming door het vertegenwoordigend orgaan, voeren de meeste gemeenten alleen uit bij de gemeenteraadsverkiezingen. Hierdoor ontbreekt routine en ervaring met de uitvoering van deze taken. Verloop van medewerkers en raadsleden speelt hierin ook een rol. Dit werd deze gemeenteraadsverkiezingen versterkt doordat het de eerste gemeenteraadsverkiezingen waren volgens de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen (NPVV).

De Kiesraad adviseerde al eerder om te investeren in permanente gereedheid van alle betrokken partijen voor de organisatie van verkiezingen. Voor het voldoende borgen van de kennis over en ervaring met de taken die gemeenten moeten uitvoeren bij een gemeenteraadsverkiezing, is ook in de jaren dat er geen gemeenteraadsverkiezingen zijn, blijvende aandacht en inzet nodig.

Sinds de invoering van de wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces (Wkuv) zijn de verantwoordelijkheden in het verkiezingsproces veranderd. Het centraal stembureau heeft een controlerende rol, met bijbehorende bevoegdheden in de uitslagvaststellingsketen (de verschillende soorten stembureaus). In de organisatieketen (die vooral verantwoordelijkheden heeft in de voorbereiding) heeft de Kiesraad een ondersteunende en adviserende rol. In elk van deze ketens spelen verschillende actoren, ieder met eigen taken en verantwoordelijkheden een rol.² Vanuit deze nieuwe verdeling focust de Kiesraad in dit advies op de verschillende actoren. Dit evaluatieadvies is opgebouwd langs die verschillende actoren. De Kiesraad waardeert de grote bijdrage van alle actoren om de verkiezingen goed te laten verlopen. De Kiesraad kijkt ook constructief-kritisch waar verbeteringen mogelijk zijn. Het valt de Kiesraad op dat niet alle actoren even rolvast zijn. De implementatie van de nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen vraagt veel op gemeentelijk niveau, aangezien dezelfde personen meerdere rollen vervullen of ondersteunen. Soms is

¹ De Wet nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen (NPVV) in werking getreden per 1 januari 2023, de Wet programmatuur verkiezingsuitslagen (Wpv) in werking getreden per 1 augustus 2025 en de Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces (Wkuv) in werking getreden per 1 januari 2026.

² Zie daarvoor: [Samenwerkingsplan | Kiesraad.nl](#), pagina 6 en bijlage 1.

onvoldoende duidelijk welke actor aan zet is voor welke taak. Hierdoor lopen rollen in elkaar over of sluiten niet goed op elkaar aan. Ook komt het voor dat andere actoren taken uitvoeren dan de actor die voor de taak verantwoordelijk is op grond van de Kieswet. Met name gemeentelijk en centraal stembureaus leunen bij de uitvoer van hun werkzaamheden veel op de projectleiding vanuit de gemeente, terwijl de wettelijke taken aan de organen zijn toegewezen.

De Kiesraad vraagt aandacht voor het benodigde kennisniveau bij de verschillende organen om de taken zelfstandig uit te voeren. Dit is noodzakelijk vanuit het oogpunt van transparantie en controleerbaarheid en breder bezien vertrouwen in het proces. De verschillende organen dienen immers niet enkel hun eigen taken uit te voeren, maar moeten ook de andere organen in hun uitvoering van de werkzaamheden kunnen controleren.

De Kiesraad baseert zijn evaluatie op signalen vanuit gemeenten, kiezers, politiek en media. Daarnaast zijn de volgende onderzoeken uitgevoerd:

1. Focusgroepen met projectleiders gemeenten GR26 (Kwink)
2. Vragenlijsten onder gemeenteambtenaren GR26 (Centerdata)
3. Steekproef toegankelijkheid GR26 (Ongehinderd)
4. Meting stemlokalen GR26 (Centerdata)

De rapportages van deze onderzoeken zijn als bijlagen toegevoegd aan dit evaluatieadvies.

Bevindingen en aanbevelingen

Leeswijzer

Dit advies is geordend aan de hand van de verschillende actoren in het verkiezingsproces. Op deze manier benadrukt de Kiesraad het belang van rolvastheid in het verkiezingsproces. De Kiesraad behandelt verschillende thema's van de gemeenteraadsverkiezingen 2026 aan de hand van de actoren gemeenteraad (par. 1), burgemeester (par. 2), centraal stembureau (par. 3), gemeentelijk stembureau (par. 4), gemeentelijke ambtelijke organisatie (par. 5), kiezers (par. 6) en Kiesraad (par. 7). Het advies eindigt met een vooruitblik naar de verkiezingen in 2027.

1. Gemeenteraad

Het vertegenwoordigend orgaan gaat over de toelating van de nieuwe leden en beslist over de geldigheid van de eigen verkiezing. Het kan een eigen afweging maken of er omstandigheden zijn die tot een hertelling of herstemming leiden. Dit besluit is het sluitstuk van een verkiezing. In de Kieswet is niet opgenomen welke omstandigheden aanleiding kunnen zijn voor een (gedeeltelijke) herstemming. Ook in de Kamerstukken wordt hier niet nader op ingegaan. In de praktijk blijkt dat dit de afweging voor vertegenwoordigende organen lastig maakt.

Na de gemeenteraadsverkiezing van 18 maart 2026 heeft de gemeenteraad van Gorinchem besloten tot een volledige herstemming. Herstemming is een instrument dat niet vaak in Nederland wordt ingezet. De voorlaatste herstemming vond enkele decennia geleden plaats.³

³ Te weten in de gemeente Wormerland bij de herindelingsverkiezing van 1990. Dit was eveneens een volledige herstemming. In totaal hebben er, met Gorinchem meegeteld, 5 volledige en 3 gedeeltelijke herstemmingen plaatsgevonden bij verkiezingen op grond van de Kieswet. Alle verkiezingen waren gemeenteraadsverkiezingen of herindelingsverkiezingen. Ook hebben er 2 herstemmingen bij de waterschapsverkiezing voor waterschap Schieland en Krimpenerwaard in 2005 plaatsgevonden. De waterschapsverkiezing viel destijds nog niet onder de Kieswet.

De Kiesraad heeft de bevoegdheid tot het uitbrengen van een advies tot herstemming. De raad adviseert het vertegenwoordigend orgaan alleen als hij van oordeel is dat een herstemming naar aanleiding van onregelmatigheden noodzakelijk is. Het is aan het vertegenwoordigend orgaan om te beoordelen of er gronden of feiten zijn die een afweging over herstemmen rechtvaardigen. Hiervoor hoeft de gemeenteraad niet alleen naar onregelmatigheden te kijken. De gemeenteraad heeft de bevoegdheid om ook andere omstandigheden mee te nemen in een eventueel besluit tot herstemming. Daarnaast is het aan politie en het Openbaar Ministerie om onderzoek te doen en eventueel vervolging in te stellen bij vermoedens van een strafbaar feit. Dit is ook het geval bij een kiesdelict, zoals ronselen van volmachten. Het strafrechtelijk traject is een apart proces en moet los van het verkiezingsproces worden beschouwd (zie ook de aanbeveling onder 6a).

De vraag is opgekomen of de Kiesraad ook een *negatief* advies tot herstemming kan geven, waarin de Kiesraad expliciet aangeeft dat een herstemming wat de raad betreft niet nodig is. De Kiesraad ziet die ruimte niet. Op basis van de Kieswet kan de Kiesraad alleen een *positief* advies tot herstemming geven, naar aanleiding van geconstateerde onregelmatigheden die leiden tot een risico voor de geldigheid van de stemming.⁴ Verder ziet de Kiesraad alleen een rol in het geven van eventuele inlichtingen, zoals de notitie die aan de gemeenteraad van Gorinchem is gestuurd. De verantwoordelijkheid voor het nemen van de beslissing over een herstemming ligt bij het vertegenwoordigend orgaan.

- De Kiesraad adviseert de wetgever om aan vertegenwoordigende organen enig kader mee te geven ten aanzien van omstandigheden die kunnen leiden tot een herstemming. De Kiesraad denkt hier graag in mee, ook gezien zijn taak om eventueel een advies tot herstemming uit te brengen.

Vanuit de gemeentelijke organisatie van Gorinchem is alles op alles gezet om de termijnen voor de herstemming te halen, hetgeen ook is gelukt. De volledige termijn van 30 dagen was nodig. Er werden vooral moeilijkheden ervaren met de termijn om de stempassen uiterlijk 14 dagen voor de dag van stemming bij de kiezer te bezorgen. Dit kwam onder meer door de tijd die nodig was om de stembescheiden te drukken. Ook werd de organisatie bemoeilijkt doordat de dag van stemming in de meivakantie viel. Bij een herstemming voor een lokale of provinciale verkiezing zal dit overigens altijd het geval zijn.

- De Kiesraad neemt de ervaringen met de termijn voor de organisatie van de herstemming mee in zijn advies over een versnelling van het verkiezingsproces bij tussentijdse Tweede Kamerverkiezingen, dat naar verwachting dit najaar zal verschijnen.

2. **Burgemeester**

In het verkiezingsproces komen veel taken en rollen samen bij de functie van burgemeester:

1. De burgemeester is uit hoofde van de functie verantwoordelijk voor verkiezingsstaken die aan de burgemeester zijn toebedeeld. Dit zijn met name taken die zien op het informeren van de kiezer.
2. De burgemeester is samen met de wethouders verantwoordelijk voor verkiezingsstaken die aan het college van B&W zijn toebedeeld. Dit zijn met name organisatorische taken, zoals de benoeming van leden of de aanwijzing van stemlokalen.

⁴ Artikel A 14, eerste lid, van de Kieswet.

3. De burgemeester is voorzitter van het centraal stembureau.⁵
4. De burgemeester is voorzitter van de gemeenteraad.

Sinds de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 zijn er taken ten aanzien van het vaststellen van de gemeentelijke uitslagen verschoven. Dit was voorheen aan de burgemeester, maar sinds de inwerkingtreding van de NPVV ligt deze taak bij het gemeentelijk stembureau. Wel maakt de burgemeester veelal de gemeentelijke totalen na vaststelling door het gemeentelijk stembureau in de gsb-zitting bekend.

Omdat er veel taken bij de burgemeester liggen, bestaat het risico dat rollen kunnen vermengen of door elkaar heen kunnen lopen. Dit is vanuit het verantwoordelijkheidsbesef van de burgemeester goed te verklaren. De Kiesraad heeft begrip dat deze samenloop van taken en rollen lastig kan zijn en beveelt aan extra aandacht te besteden aan de rolvastheid hierin.

- De Kiesraad zal in overleg en in samenwerking met het Nederlands Genootschap voor Burgemeesters bezien hoe bij een volgende (gemeenteraads)verkiezing specifiek aandacht te besteden aan de rol van de burgemeester in het verkiezingsproces.

Daarnaast is het opgevallen dat in een aantal gevallen hertellingen in gemeenten hebben plaatsgevonden, terwijl op dat moment niet aan de in de Kieswet gestelde criteria werd voldaan. Voorbeelden hiervan zijn hertellingen waartoe niet door het juiste orgaan is besloten of hertellingen die enkel zijn gehouden op basis van de constatering dat de verschillen tussen partijen erg klein zijn. De in de Kieswet gestelde criteria regelen onder meer in welke situaties een hertelling kan plaatsvinden en welk orgaan kan besluiten tot een hertelling. Een centraal stembureau mag enkel tot een hertelling besluiten, als er sprake is van een ernstig vermoeden van fouten die invloed kunnen hebben op de zetelverdeling. Het vertegenwoordigend orgaan heeft de bevoegdheid om tot een hertelling te besluiten zonder dat daarvoor aan bepaalde voorwaarden moet worden voldaan. De grondslag in de Kieswet die het mogelijk maakt om een hertelling te houden is in enkele situaties ruimer geïnterpreteerd dan wenselijk.

- De Kiesraad zal bij een volgende verkiezing voor centraal stembureaus en vertegenwoordigende organen meer informatie ten aanzien van hertellingen en de daarvoor geldende kaders beschikbaar stellen in de toolkit.

3. Centraal stembureau

Voor iedere verkiezing is er een centraal stembureau (csb). Gemeenten waren bij de afgelopen verkiezing zelf csb en voerden daarom de taken voor registratie en kandidaatstelling uit.

Registratie

Het csb van de verkiezing houdt een register bij met aanduidingen voor de betreffende verkiezing. In dit register staan de te gebruiken lokale aanduidingen. Daarnaast wordt het register ook gebruikt voor de vaststelling van eventuele faciliteiten voor al in de gemeenteraad zittende partijen, in samenhang met de uitslag van de laatstgehouden verkiezing. Het bijhouden van het register is een permanente taak; het registreren of wijzigen van een aanduiding kan op ieder moment. De meeste verzoeken komen echter (vlak) voor de uiterlijke termijn voor een specifieke verkiezing.

⁵ Zie voor de verbeterpunten ten aanzien van dit orgaan in geheel paragraaf 3 en voor de scheiding tussen csb en gsb paragraaf 4.

- Voor het garanderen van de juistheid van het register is het van belang dat:
 - Het register met aanduidingen eenvoudig te vinden is.
 - Het csb het register actueel houdt. Het csb moet aanduidingen schrappen na afloop van een verkiezing en wijzigingen op verzoek van partijen verwerken.

Doorwerking

Partijen kunnen bij gemeenteraadsverkiezingen naast met lokaal geregistreerde aanduidingen ook deelnemen met landelijk en provinciaal geregistreerde aanduidingen door middel van doorwerking. Voor de doorwerking van de provinciaal geregistreerde aanduidingen publiceren de csb's voor de Provinciale Statenverkiezingen de aanduidingen in het provinciaal blad. Niet alle provincies hebben de doorwerkingspublicatie tijdig gepubliceerd. Dit is niet in overeenstemming met de Kieswet. Alertheid op de deadline is belangrijk, omdat de gemeentelijk csb's deze informatie nodig hebben voor de kandidaatstelling.

Kandidaatstelling

Csb's controleren gedurende de kandidaatstelling de gegevens van de kandidaten die op de lijst staan. Zij vergelijken deze gegevens met de gegevens in de basisregistratie personen (BRP). Als het csb constateert dat de gegevens op de kandidatenlijst niet overeenkomen met de gegevens in de BRP, kan het csb verschrijvingen afdoen door deze ambtshalve te corrigeren en het gegeven op de kandidatenlijst in overeenstemming te brengen met het gegeven in de BRP.⁶ Het csb komt eveneens de bevoegdheid toe om aanduidingen boven de kandidatenlijst ambtshalve te corrigeren, indien deze niet op dezelfde wijze als in het register staan vermeld.⁷

Bij de afgelopen verkiezing bleken een aantal kandidatenlijsten verschrijvingen te bevatten, die het csb had kunnen corrigeren, maar door het verstrijken van de beroepstermijn onherroepelijk waren vastgesteld. Ook bleek na het verstrijken van de beroepstermijn dat er een aanduiding onjuist boven een kandidatenlijst stond vermeld.

- De Kiesraad wil deze situaties in de toekomst voorkomen en werkt aan een oplossing. Hierbij maakt het csb al eerder in het proces de kandidatenlijsten openbaar, zodat kandidaten en groeperingen de lijsten kunnen controleren voor de openbare zitting van het csb. De Kiesraad verwacht dat deze wijziging, die eenvoudig te implementeren is, een positief effect zal hebben op de correcte vaststelling van de kandidatenlijst.
- De Kiesraad raadt csb's aan om bij de controle van kandidatenlijsten voor alle gegevens met een vier-ogen-principe te werken. Dit geldt zowel voor de gegevens die het csb met de gegevens in de BRP moet vergelijken als voor aanduidingen in het register.

4. Gemeentelijk stembureau

Bij de afgelopen verkiezing is gebleken dat de rollenscheiding niet altijd even helder is voor gemeenten. Onduidelijkheid bestaat onder meer over het onderscheid tussen gemeentelijk

⁶ Impliciet vloeit dit voort uit de taken van het csb ten aanzien van kandidaatstelling, in combinatie met aanname van de juistheid van gegevens in de BRP op grond van de Wet basisregistratie personen. De Kiesraad heeft de toepassing van de ambtshalve correctie voor het eigen handelen als csb verwoord in een beleidsregel: [Stcr. 2024, nr. 12691](#). De Kiesraad heeft eveneens een kader verstrekt aan de gemeentelijke csb's, zodat ook zij dit bij de uitoefening van hun taken kunnen toepassen.

⁷ Artikel 1 6, derde lid, van de Kieswet.

stembureau (gsb) en centraal stembureau (csb); bij welk orgaan welke taken zijn belegd en waar de werkzaamheden van het gsb overlopen in werkzaamheden voor het csb.

De Kieswet kent aan beide organen eigen taken in de uitslagvaststelling toe. De rol van het gsb is om controlewerkzaamheden of een centrale telling uit te voeren en op basis van de resultaten van de stembureaus de totalen van de gemeente vast te stellen. Het csb controleert of het gemeentelijk stembureau de benodigde werkzaamheden heeft uitgevoerd, verwerkt meldingen van kiezers en stelt uiteindelijk de uitslag van de verkiezing vast. De Kiesraad heeft dit ook in instructiemateriaal behandeld.

Medewerkers van gemeenten geven aan dat de scheiding tussen het gsb en csb bij gemeenteraadsverkiezingen als minder belangrijk en noodzakelijk wordt ervaren, aangezien beide organen in dezelfde gemeente zijn gevestigd en door dezelfde ambtelijke organisatie worden ondersteund. De Kieswet schrijft de scheiding echter met een reden voor. Beide organen hebben eigen taken op grond van de Kieswet en het is dan ook verplicht om te handelen naar de scheiding tussen beide organen.

De behoefte aan een snelle uitslag vanuit politiek en samenleving botst met de termijnen zoals nu in de Kieswet zijn vastgelegd. Dit resulteert in onder andere de bekendmaking van voorlopige uitslagen en voorlopige zetelverdelingen. Deze uitslagen zijn nog niet definitief en kunnen dus nog veranderen. Onduidelijkheid over de status van een uitslag kan tot verwarring leiden, wat het vertrouwen in het verkiezingsproces niet ten goede komt. Wel zien we dat gemeenten de aanbevelingen uit het evaluatieadvies over de Tweede Kamerverkiezing 2025 overnemen en expliciet vermelden dat het om voorlopige uitslagen en voorlopige zetelverdelingen gaat.

5. Gemeentelijke ambtelijke organisatie

De ambtelijke organisatie van een gemeente heeft een sleutelrol bij het organiseren van verkiezingen. Iedere gemeente bepaalt zelf hoe ze deze taak inbedt in de organisatie, al dan niet in samenwerking met andere gemeentes. In enkele gemeenten is er een vast team verkiezingen, dat zich gedurende het gehele jaar met het onderwerp bezighoudt. In verreweg de meeste gemeenten maakt het team verkiezingen onderdeel uit van de afdeling burgerzaken. Deze teams verkiezingen krijgen in meer of mindere mate, al dan niet tijdelijk, ondersteuning vanuit andere disciplines in de gemeentelijke organisatie, zoals de facilitaire of technische dienst of juristen die ondersteuning bieden bij complexe(re) wettelijke taken. Iedere gemeente wijst binnen het team verkiezingen 1 (of meerdere) projectleider(s) aan. Dit kan een specifieke functie zijn (in dienstverband, gedetacheerd of freelance) of een (roulerende) rol voor 1 van de medewerkers. In alle gevallen heeft de projectleider verkiezingen een zeer uitdagend verantwoordelijkheids- en takenpakket. De complexiteit in de rol ontstaat met name door het multidisciplinaire karakter. Bij gemeenteraadsverkiezingen speelt dit nog nadrukkelijker een rol vanwege de taken van het centraal stembureau. Ook wordt met de inwerkingtreding van de Wet NPVV in 2023 en de Wkuv in 2026 meer gevraagd van de gemeentelijke organisatie dan voorheen.

Ten eerste regelt het team verkiezingen de organisatorische taken die aan de burgemeester of het college van burgemeester en wethouders zijn toebedeeld. Denk hierbij aan de aanwijzing van stemlokalen, de benoeming en training van leden voor de stembureaus, het gemeentelijk stembureau en het centraal stembureau, het laten drukken en verzenden van stembescheiden en het beschikbaar stellen van informatie aan kiezers.

Daarnaast is een belangrijke tweede verantwoordelijkheid het begeleiden en vloeiend in elkaar over laten lopen van de verschillende fases in het verkiezingsproces. Van de initiële voorbereidende werkzaamheden, tot de fase van registratie en kandidaatstelling, kiezerselectie en het verzorgen van stempassen, uiteraard de organisatie van de dag van stemming zelf, om tot slot af te ronden met de uitslagvaststelling (inclusief de gsb- en csb-zittingen) en de uiteindelijke openbaarmaking van de uitslagen.

Ten derde ondersteunt een projectleider de taken van het gemeentelijk en centraal stembureau. De Kiesraad signaleert dat, zeker bij gemeenteraadsverkiezingen waarin er sprake is van csb-taken, deze gemeentelijk en centraal stembureaus een groot beroep doen op de projectleider verkiezingen bij de uitvoering van hun wettelijke taken. Mogelijk als gevolg van onvoldoende kennis bij de leden van het gemeentelijk en centraal stembureau. De Kiesraad merkt op dat de taken van het gsb en het csb formeel niet onder de verantwoordelijkheid van de projectleider vallen. De Kieswet schrijft voor dat deze stembureaus eigenstandig besluiten nemen. Dit is van belang vanuit het oogpunt van onafhankelijkheid en controleerbaarheid. Uiteraard kunnen gsb's en csb's zich laten bijstaan door de projectleider of andere medewerkers van de gemeente, maar deze bijstand hoort enkel organisatorisch of ondersteunend te zijn.

Omdat de projectleider verkiezingen een sleutelrol heeft binnen de gemeentelijke verkiezingsorganisatie, volgen er een aantal potentiële risico's uit de keuzes die de gemeentelijke organisatie maakt bij de invulling van de rol:

- kritische kennis is belegd bij slechts 1 persoon of een beperkt aantal personen.
- het tijdelijk invullen van de rol van projectleider draagt niet per definitie bij aan het opdoen van ervaring en het opbouwen van routine.
- verloop van medewerkers leidt tot verlies van kennis en ervaring. Dat speelt vooral bij de bijkomende juridische taken van het csb bij gemeenteraadsverkiezingen.
- onvoldoende juridische ondersteuning voor het team verkiezingen. De Kiesraad constateert dat niet alle teams verkiezingen een beroep kunnen doen op juridische ondersteuning vanuit de gemeentelijke organisatie.

Goede en structurele inrichting van csb, gsb en ambtelijke ondersteuning is noodzakelijk om de verkiezingen goed te organiseren. Dit vraagt om gedegen keuzes in de gemeenten over de inrichting en opleiding van de verkiezingsorganisaties. Dit uiteraard op basis van de eigen organisatiestructuur en -cultuur en een diversiteit aan omgevingsfactoren. De Kiesraad betreft dit in de gesprekken met koepelorganisaties van gemeentelijke ambtenaren.

- ➔ De Kiesraad adviseert gemeenten om 'verkiezingen' breder in te bedden in de gemeentelijke organisatie. Teams verkiezingen moeten in ieder geval een beroep kunnen doen op specifieke expertises vanuit de organisatie.
- ➔ De Kiesraad gaat hierover in voorbereiding op de volgende gemeenteraadsverkiezingen met gemeenten in gesprek. De raad wil gemeenten hierin ondersteunen met opleidingen en door het delen van best practices.

Rol van leveranciers

Leveranciers verkiezingen – die producten en diensten binnen het verkiezingsproces aan gemeenten leveren (hierna: leveranciers van gemeenten) – spelen een cruciale rol in de uitvoering van het verkiezingsproces en zijn medebepalend voor de kwaliteit ervan. Het gaat bijvoorbeeld om BRP-leveranciers, drukkers, postbezorging, leveranciers van stembureauapplicaties en leveranciers van

trainingen en opleidingen voor stembureauleden. Na de gemeenteraadsverkiezingen heeft de Kiesraad een evaluatiebespreking gehouden met de leveranciers van gemeenten. Hierbij waren ook vertegenwoordigers van het ministerie van BZK en de NVVB aanwezig.

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2026 ontving de Kiesraad verschillende signalen van mogelijke onregelmatigheden die betrekking hadden op de leveranciers van gemeenten. In lijn met de escalatieladders die zijn afgesproken in het samenwerkingsplan⁸, hebben medewerkers van de Kiesraad bij dergelijke signalen contact opgenomen met de betreffende gemeenten, maar ook met de betrokken leveranciers om de situatie in kaart te brengen en oplossingsrichtingen aan te dragen. Het is goed dat de leveranciers van gemeenten altijd beschikbaar waren voor dergelijk overleg.

Vanuit de signalen die zijn onderzocht met het oog op de kwaliteitsbewakende taken van de Kiesraad, is met betrekking tot de kiezersselectie en het drukproces aanleiding om gesprekken te voeren met de leveranciers van gemeenten om te bezien of, hoe en onder welke voorwaarden verbeteringen mogelijk zijn ten aanzien van de kwaliteit.

Kiezersselectie

In praktijk is gebleken dat gemeenten de kiezersselectie voor hun gemeenteraadsverkiezing als lastig ervaren. De selectie van kiezers is onder andere complex door de wijze waarop de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) verblijfstitels in de BRP registreert.⁹ De registraties van verblijfstitels en -duur in de Basisregistratie personen (BRP) zijn niet altijd volledig. Hierdoor is afstemming met de IND nodig. Gezien de complexiteit van dit onderwerp en de korte termijn waarbinnen gemeenten de selectie moeten opleveren, is dit nauwelijks uitvoerbaar voor de gemeentelijke organisatie. Daarnaast is onduidelijk voor gemeenten wie voor welk onderdeel verantwoordelijk is en waar ze de informatie moeten halen: bij de leverancier, bij de gemeente zelf, bij de IND of bij de Kiesraad.

Selectie op soortgelijke criteria dient ook plaats te vinden voor de aankomende eilandsraadverkiezingen en waterschapsverkiezingen. Hoewel dit een te korte termijn is voor grote wijzigingen, is er meerwaarde om te onderzoeken welke verbeteringen wel al voor deze verkiezingen mogelijk zijn. Zolang er geen duidelijke afspraken zijn en geen afstemming op dit onderwerp plaatsvindt, bestaat er een reëel risico op fouten in de kiezersselectie.

- De Kiesraad gaat in gesprek met gemeenten, de verschillende ketenpartners, zoals de Rijksdienst voor Identiteitsgegevens (RvIG) en de IND, en de betrokken leveranciers van gemeenten om te komen tot een verbetering van het proces rondom kiezersregistratie.
- De Kiesraad verzoekt het ministerie van BZK om te onderzoeken of het mogelijk is om nadere kaders in hoofdstuk D op te nemen, zodat de Kieswet en het Kiesbesluit meer richting geven aan gemeenten bij de uitoefening van hun taken rondom kiezersselectie. Momenteel staat daar niet veel meer in dan dat de gemeenten zorg dragen voor de registratie van kiesgerechtigdheid van de eigen ingezetenen.

Drukproces

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2026 kwamen vanuit diverse gemeenten signalen dat er stembiljetten van andere gemeenten waren bezorgd. Soms ging het om volledige bundels van een andere gemeente, soms ging het om verkeerde stembiljetten binnen een bundel met stembiljetten

⁸ Zie daarvoor: [Samenwerkingsplan | Kiesraad.nl](#).

⁹ Meer specifiek categorie 10 van de basisregistratie personen.

die wel voor de eigen gemeente bedoeld waren. Door oplettende kiezers en stembureamedewerkers is dit in de meeste gevallen tijdig gesignaleerd. Op grond van de artikelen J 2 en J 20 van de Kieswet zijn stemmen die zijn uitgebracht op een stembiljet van de verkeerde kieskring ongeldig. Dit is in 2 gemeenten gebeurd, waarbij het in beide gevallen ging om een 1 stem.

De Kiesraad brengt in herinnering dat tijdens de Tweede Kamerverkiezing 2025 262 stemmen ongeldig zijn verklaard omdat deze waren uitgebracht op een stembiljet uit de verkeerde kieskring. In het evaluatieadvies van de Tweede Kamerverkiezing 2025 is daarom opgemerkt dat voldoende kwaliteitswaarborgen en controlemechanismen de risico's zo klein mogelijk moeten maken. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het stellen van eisen aan de kwaliteit van de dienstverlening en producten van leveranciers. Het is een beperkte markt, met weinig aanbieders. De drukkers wijzen op de krappe tijdspaden en dat er sprake is van mensenwerk (ook in de nacht) bij het bedienen van de machines.

Hoewel de omvang van het aantal uitgebrachte stemmen op verkeerde stembiljetten beperkt is gebleven, zorgde deze situatie voor onrust op stembureaus en bij gemeentelijke organisaties.

- De Kiesraad gaat in gesprek met de betrokken leveranciers en gemeenten. De Kiesraad wil meer inzicht krijgen in het proces, welke factoren een rol spelen en welke verbeteracties drukkers en gemeenten zelf kunnen doorvoeren om fouten te voorkomen. Onderdeel van het gesprek is ook wat gemeenten en drukkers daarvoor nodig hebben, zowel aan de voorkant (aanlevering door gemeenten, beroepszaken Raad van State) als aan de achterkant van het proces (termijnen postbezorging).

6. Kiezers

a. Volmachten

Stemmen bij volmacht is een manier om aan een verkiezing deel te nemen. Het Nederlandse systeem van volmachten staat vaak ter discussie, ook internationaal gezien. Voorafgaand aan de verkiezing heeft met name de wijze van het verlenen van een volmacht en de strafbaarheid van het ronselen van volmachten aandacht gekregen vanwege de invoering van de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen per 1 januari 2026. Met dit wetsvoorstel is duidelijker in de Kieswet naar voren gebracht dat het initiatief voor het verlenen van een volmacht bij de volmachtgever moet liggen. Ook is de strafbaarstelling aangescherpt, om deze beter bij de huidige tijd te doen aansluiten. Tot slot is de strafmaat voor het ronselen van volmachten verhoogd.

Over het algemeen bestaan er bij gemeenteraadsverkiezingen vaker vermoedens van het ronselen van volmachten. Ook bij deze ronde waren in meerdere gemeenten vermoedens van het ronselen van volmachten. In de gemeente Gorinchem hebben deze vermoedens geleid tot een besluit tot herstemming en een strafrechtelijk traject.

Stemmen bij volmacht is een waardevolle toevoeging aan het Nederlandse verkiezingsproces. Het is voor sommige mensen de enige wijze om deel te kunnen nemen aan een verkiezing. De Kiesraad heeft begrip voor de bezwaren die tegen stemmen bij volmacht bestaan, maar ziet niet voldoende aanleiding voor het geheel afschaffen van stemmen bij volmacht. Stemmen bij volmacht draagt immers bij aan de toegankelijkheid van de stemming. Bij stemmen met volmacht wordt wellicht ingeboet op andere waarborgen voor een eerlijk verkiezingsproces, maar dat is ook het geval bij eventuele alternatieven, zoals briefstemmen. Iedere wijze van stemmen vraagt om een eigen

afweging. Wel ziet de raad verbeterpunten om de regeling beter bestand te maken tegen misbruik van de regeling, met als voornaamste risico het ronselen van volmachten.

- De Kiesraad herhaalt in deze context zijn eerdere advies om het aantal volmachten te beperken tot 1 volmacht per persoon.¹⁰ Indien de minister dit advies niet overneemt, raadt de Kiesraad aan om alternatieven te wegen. Bijvoorbeeld het afschaffen van de onderhandse optie tot volmachtverlening.

De strafmaat voor het ronselen van volmachtstemmen is ten hoogste 6 maanden vrijheidsstraf.¹¹ Voor een ontzetting uit het kiesrecht is een veroordeling van ten minste 1 jaar vrijheidsstraf nodig.¹² Ook als een persoon onherroepelijk is veroordeeld voor ronselen, behoudt deze persoon dus zijn (passieve) kiesrecht. Als deze persoon is gekozen in een vertegenwoordigend orgaan, behoudt deze persoon ook zijn zetel. De Kiesraad vraagt hiervoor nogmaals aandacht.¹³

- De Kiesraad adviseert het ministerie van BZK om te onderzoeken of de strafmaat voor het ronselen van volmachtstemmen moet worden verhoogd naar minimaal 1 jaar vrijheidsstraf. Of om te onderzoeken of ontzetting uit het (passief) kiesrecht mogelijk is bij alle of meerdere kiesdelicten, ongeacht de daarvoor geldende strafmaat.

b. Experiment nieuw stembiljet

Bij deze verkiezingen is in 11 gemeenten geëxperimenteerd met het nieuwe stembiljet. 4 van deze gemeenten hadden het nieuwe stembiljet al eerder gebruikt, voor de 7 andere gemeenten was het de eerste keer. Het gebruik van het stembiljet is wederom positief beoordeeld door kiezers en stembureauleden. Wel blijft het percentage ongeldige stemmen hoger dan bij gemeenten waar kiezers het reguliere stembiljet gebruiken, ook bij gemeenten waar deze verkiezing voor de derde keer het experiment heeft plaatsgevonden.

De Kiesraad is voorstander van de invoering van het nieuwe stembiljet. De Kiesraad meent dat het wenselijk is om toe te werken naar een landelijke uitrol van het nieuwe stembiljet bij de Europees Parlementsverkiezing van 2029. Wel merkt de raad met het oog op de aankomende Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen op, net als in het evaluatieadvies over de Tweede Kamerverkiezing van 2025¹⁴, dat er zorgvuldige aandacht nodig is voor de inrichting van de stemming met het nieuwe stembiljet. Dit aangezien de eerstvolgende ronde een dubbele verkiezing betreft met in ieder geval in ieder stemlokaal tenminste 2 verschillende stembiljetten en 2 bijbehorende overzichten van kandidaten.

c. Toegankelijkheid stemlokalen

Ook deze verkiezingen heeft er weer een steekproef plaatsgevonden ten aanzien van de toegankelijkheid van stemlokalen. Er is wederom een verbetering geconstateerd. Tegelijkertijd is er ook ruimte voor verdere verbetering. De Kiesraad begrijpt dat de toegankelijkheid van locaties zich lastig kan laten aanpassen, maar moedigt gemeenten aan om, voor zover mogelijk, zich te blijven inzetten voor de toegankelijkheid van stemlokalen.

¹⁰ Kiesraad, [Evaluatieadvies van de Kiesraad over de verkiezing TK23](#), 4 maart 2024.

¹¹ Artikel Z 3 van de Kieswet.

¹² Artikel Z 5, tweede lid, van de Kieswet in samenhang met artikel 28, eerste en derde lid, van het Wetboek van Strafrecht.

¹³ Zoals ook benoemd in Kiesraad, [Advies over de wijziging van de Kieswet in verband met de Wet aanscherping strafbaarstelling ronselen en vereisten toewijzing restzetels](#), 12 april 2023.

¹⁴ Kiesraad, [Evaluatieadvies Tweede Kamerverkiezing 2025](#), 23 februari 2026.

7. Kiesraad

De Kiesraad is ook een van de actoren in het proces en wil daarom ook aandacht geven in dit advies aan de eigen werkzaamheden en taken. De evaluatie van de Kiesraad ziet met name op de beheerdersrol van de programmatuur en op de ondersteunende taken van de Kiesraad.

a. Wet programmatuur verkiezingsuitslagen

De Kiesraad heeft voor deze verkiezing aan alle deelnemende gemeenten uitslagprogrammatuur, OSV2020-U of Abacus, uitgeleverd. Het gebruik van uitslagprogrammatuur is goed verlopen. Geen gemeente heeft melding gemaakt van fouten in de uitslagprogrammatuur. Dit hebben gsb's en csb's gecontroleerd aan de hand van door de Kiesraad opgestelde controleprotocollen. De Kiesraad heeft geen gebruik gemaakt van zijn bevoegdheden om een beheersaanwijzing te geven of het gebruik van uitslagprogrammatuur tijdelijk te doen onderbreken. Er is daarom ook geen rapportage van bevindingen ten aanzien van dit onderwerp opgesteld.

i. Abacus

De Kiesraad verstrekt iedere verkiezing uitslagprogrammatuur aan de gebruikers. De afgelopen jaren is gebruik gemaakt van verschillende modules van de Ondersteunende Software Verkiezingen 2020 Uitslagen (OSV2020-U). De Kiesraad is bezig met de ontwikkeling van Abacus, de beoogd opvolger van OSV2020-U. Afgelopen gemeenteraadsverkiezing hebben 14 gemeenten met een centrale stemopneming de invoer van het gsb uitgevoerd met Abacus. De gemeenten hebben het gebruik van Abacus als heel positief ervaren. Er hebben zich bij deze gedeeltelijke introductie geen problemen voorgedaan. De Kiesraad neemt de verbeterpunten mee in de verdere ontwikkeling van de software. Het voornemen is om Abacus bij een volgende verkiezing op grotere schaal in te zetten, zowel voor gemeentelijk stembureaus als voor hoofd- en centraal stembureaus. De Kiesraad neemt in het najaar een besluit over inzet van Abacus bij de volgende verkiezingen.

ii. Aansluit- en gebruiksvoorschriften

Na iedere verkiezing evalueert de Kiesraad de doeltreffendheid van de aansluit- en gebruiksvoorschriften. Er zijn geen omstandigheden bij de afgelopen verkiezingen naar voren gekomen op basis waarvan de doeltreffendheid van de aansluit- en gebruiksvoorschriften in twijfel dient te worden getrokken. Ook de inzet van Abacus heeft geen reden tot verandering van de voorschriften gegeven. De verwachting is dan ook dat aansluit- en gebruiksvoorschriften niet hoeven worden aangepast voor de aankomende verkiezingen.

b. Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces

Deze verkiezing was de eerste verkiezing na de inwerkingtreding van de Wet kwaliteitsbevordering uitvoering verkiezingsproces (Wkuv). Per 1 januari 2026 kreeg de Kiesraad een centrale, instruerende, beoordelende en ook ondersteunende rol. Het doel van de Wkuv is de onafhankelijkheid, de transparantie en de kwaliteit van het verkiezingsproces en de betrouwbaarheid van de verkiezingsuitslag ook in de toekomst te waarborgen. De nieuwe rollen die voortkomen uit de Wkuv hebben invloed op de samenwerking met de gemeenten, VNG en NVVB. De gevolgen voor de samenwerking heeft de Kiesraad, in overleg met deze ketenpartners, vastgelegd in een samenwerkingsplan.¹⁵ Vooruitlopend op de inwerkingtreding van de Wkuv heeft de Kiesraad voor

¹⁵ Zie voetnoot 6.

GR26 een uitvoeringsplan opgesteld. Hiermee heeft de Kiesraad gemeenten geïnformeerd over de ondersteuning bij de organisatie van de gemeenteraadsverkiezingen van 2026.¹⁶ De nieuwe taken en onderwerpen die daarmee samenhangen behandelen we hierna.

i. Kwaliteitsbevorderende taken

De Kiesraad heeft in het kader van kwaliteitsbevordering een online toolkit beschikbaar gesteld met instructies, voorbeelden en andere documenten ter ondersteuning van de gemeenten. Daarnaast hebben medewerkers van de Kiesraad webinars verzorgd over verschillende thema's en waren er fysieke bijeenkomsten. De beoordeling van deze informatiestromen is overwegend positief. Gemeenten geven aan dat het hen heeft geholpen in de voorbereidingen voor deze verkiezingen. Er zijn ook verbeterpunten naar voren gekomen in de verschillende onderzoeken. Dit ziet onder andere op de hoeveelheid informatie, die door sommige gemeenten als teveel informatie werd beoordeeld. Ook de doorzoekbaarheid van de toolkit is voor verbetering vatbaar. De Kiesraad is al bezig met het herinrichten van de toolkit en de informatie die daarin te vinden is voor de verschillende actoren in het proces.

Kwaliteitswaarnemingen

De kwaliteitswaarnemingen zijn erop gericht inzicht te krijgen in de uitvoering van het verkiezingsproces en ter ondersteuning van de algemene kwaliteitsbevordering van het verkiezingsproces. Specifiek is gekeken naar locaties met een dubbel stembureau (woensdag 18 maart 2026) en de zitting van het gsb (donderdag 19 maart 2026). De kwaliteitswaarnemers van de Kiesraad hebben 52 locaties met meerdere stembureaus bezocht in 11 gemeenten. Daarnaast zijn 21 zittingen van gsb's bezocht.

De Kiesraad kijkt terug op een leerzame en succesvol verlopen eerste uitvoering van de kwaliteitswaarnemingen. De waarnemingen hebben ons beeld verbeterd van de uitvoering van het verkiezingsproces op de gekozen thema's. Inhoudelijk hebben we een gevarieerd beeld gekregen van de inrichting van locaties met meerdere stembureaus en de organisatie van gsb-zittingen. Waarnemingen blijken een geschikt instrument om meer inzicht te krijgen op de uitvoering/uitwerking van onze instructies en helpen bij het verbeteren van toekomstige instructiematerialen of kwaliteitsstandaarden.

Bij GR26 is beperkt gebruik gemaakt van extern geworven waarnemers, die telkens zijn gekoppeld aan medewerkers van de Kiesraad. Bij verkiezingen waarbij de Kiesraad zelf csb is staat de capaciteit van de Kiesraad om zelf waarnemers af te vaardigen onder druk. De Kiesraad zal zich de komende periode beraden over hoe de waarnemingen bij deze verkiezingen in te richten.

ii. Kwaliteitsbewakende taken

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen heeft de Kiesraad voor het eerst formeel de nieuwe kwaliteitsbewakende taken uitgevoerd die voortvloeien uit het in werking treden van de Wkuv. De belangrijkste nieuwe instrumenten voor de Kiesraad in het kader van kwaliteitsbewaking betreft de bevoegdheid om een procesaanwijzing, rapportage van bevindingen of een advies tot herstemming te geven. De inlichtingenplicht van gemeenten aan BZK (over onregelmatigheden) is verschoven naar een inlichtingenplicht richting de Kiesraad. Ook is er middels het opstellen van escalatieladders vooraf een proces afgesproken in geval van onregelmatigheden.

¹⁶ Zie daarvoor: [Uitvoeringsplan gemeenteraadsverkiezingen 2026 | Kiesraad.nl](#)

De Kiesraad kijkt terug op een succesvolle eerste implementatie van deze nieuwe taken. Richting de volgende verkiezingen wil de raad verder bouwen op de ervaringen die we hebben opgedaan bij de gemeenteraadsverkiezingen. De Kiesraad is voornemens om na de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen en een landelijke verkiezing een nader evaluatieadvies over de Wkuv uit te brengen, met inbegrip van lessen over de toepassing van het eigen bestuursreglement.

Procesaanwijzing

De Kiesraad heeft de bevoegdheid om een procesaanwijzing te geven. Dit kan in de uiterste situatie dat de Kiesraad een onregelmatigheid signaleert in de feitelijke gang van zaken in een stembureau. Voorwaarden hiervoor zijn dat die onregelmatigheid opgelost moet kunnen worden door de procesaanwijzing, en dat het stembureau niet bereid is zijn handelswijze aan te passen, ook niet op verzoek van de gemeente. De procesaanwijzing kan niet zien op besluiten van stembureaus, kan niet met terugwerkende kracht en moet proportioneel zijn.

Een procesaanwijzing houdt in dat de Kiesraad het stembureau opdraagt om op een bepaalde manier te handelen. Hiermee wordt voorkomen dat zich een situatie voordoet die noopt tot hertelling of in het uiterste geval herstemming. Voorafgaand aan het geven van een procesaanwijzing overlegt de Kiesraad, indien mogelijk, met de betreffende gemeente. Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen was het informeel overleg bij alle signalen toereikend. De Kiesraad is dan ook niet overgegaan tot een procesaanwijzing. Gebleken is dat zich in de praktijk weinig situaties lenen voor een procesaanwijzing. Veelal is een situatie al opgelost in overleg, of er is sprake van een voldongen feit. In de uitvoerbaarheid van het geven van een procesaanwijzing kan meespelen dat er snel gehandeld moet worden, terwijl er ook gedegen waarheidsvinding moet plaatsvinden.

Rapportage van bevindingen

Bij het onderzoek van de geloofsbriefen beoordeelt de gemeenteraad de juistheid van de verkiezingsuitslag. Als de Kiesraad onregelmatigheden vaststelt met betrekking tot de feitelijke gang van zaken op een stembureau, kan de Kiesraad een rapportage van bevindingen sturen die verslag doet van de betreffende onregelmatigheid. De gemeenteraad kan deze rapportage betrekken bij het onderzoek van de geloofsbriefen. Dit geldt ook voor onregelmatigheden met betrekking tot de uitslagprogrammatuur.

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen 2026 heeft de Kiesraad éénmaal aanleiding gezien om een rapportage van bevindingen op te stellen. Deze rapportage aan de gemeente Barneveld ging over een fout bij het opstellen van het Register Ongeldige Stempassen (ROS).¹⁷ De nummers van ongeldig verklaarde stempassen waren niet correct vermeld in het ROS. Hierdoor hadden in theorie 83 kiezers twee keer kunnen stemmen. Ondanks dat de kans hierop klein is, was de Kiesraad van oordeel dat het opmaken van een rapportage van bevindingen voor de gemeenteraad, die daarover ook al door de eigen organisatie was geïnformeerd, hierover wenselijk was.

De Kiesraad heeft bij de keuze om een onregelmatigheid op te nemen in de rapportage van bevindingen ook de proportionaliteit meegewogen. Rapportage van elke onregelmatigheid met betrekking tot de feitelijke gang van zaken op een stembureau zou tot tientallen rapportages hebben geleid, waarbij meestal slechts een enkele stem in het geding was. Bijvoorbeeld het feit dat ergens 1 verkeerd stembiljet (van een andere gemeente) is gebruikt of dat ten onrechte 1 kiezer met een stempas uit een andere gemeente is toegelaten.

¹⁷ Zie daarvoor: [Rapportage van Bevindingen Gemeenteraadsverkiezing 18 maart 2026 | Kiesraad.nl](#).

iii. *Nieuwe modellen*

De Kiesraad heeft met de inwerkingtreding van de Wkuv de taak van het ministerie van BZK overgenomen om modellen voor de uitslagvaststelling vast te stellen. De afgelopen verkiezing is de eerste verkiezing met de modellen in nieuwe stijl, die bijna allemaal bij deze verkiezing zijn gebruikt.¹⁸

De modellen zijn ingrijpend veranderd, in afstemming met enkele gemeenten en de ketenpartners. De wijziging van de modellen had tot doel de modellen duidelijker en inzichtelijker te maken. Gemeenten geven terug dat met name de modellen die de stembureaus op de woensdag invullen zijn verbeterd.¹⁹ Voor de andere modellen zijn de reacties wisselend. Met name de aangepaste volgorde, tegenstrijdigheden bij verschillende antwoordopties en onvoldoende toelichtende teksten worden benoemd. De Kiesraad neemt de feedback op de modellen mee in een volgende wijziging. Deze wijziging zal minder groot van aard zijn en nog voor de aankomende verkiezingen van 2027 in werking treden. De Kiesraad zal de modellen tijdig ter beschikking stellen.

c. *Schuring tussen verwachtingen gemeenten en ondersteunende rol Kiesraad*

De afgelopen tweeënhalf jaar waren er met name landelijke verkiezingen.²⁰ Bij deze verkiezingen is de Kiesraad het csb. De Kiesraad neemt dan besluiten over registratie, kandidaatstelling en uitslagvaststelling. Bij lokale en provinciale verkiezingen verschuift deze besluitvorming naar de csb's van de gemeenten, openbare lichamen, provincies of waterschappen.

De rol van de Kiesraad week bij de gemeenteraadsverkiezingen daardoor af van de gang van zaken bij de voorgaande verkiezingen. De Kiesraad ervaarde dat dit soms tot onbegrip leidde, met name bij gemeenten. Met het oog op de aankomende verkiezingen, waar de Kiesraad eenzelfde rol zal vervullen, licht de Kiesraad 2 concrete voorbeelden uit ter verduidelijking.

Bij gemeenteraadsverkiezingen is het niet aan de Kiesraad om besluiten te nemen; de Kieswet legt de besluitvorming bij lokale organen. De Kiesraad kan 'slechts' juridische kaders verstrekken, aan de hand waarvan het lokale orgaan vervolgens een besluit kan nemen. Gemeenten ervaarde antwoorden van de Kiesraad als onvoldoende concreet, vooral door het gebrek aan een sturende conclusie. De Kiesraad ziet echter geen ruimte om besluitvormend te adviseren ten aanzien van deze situaties, aangezien dat in strijd zou zijn met de taakverdeling zoals neergelegd in de Kieswet.

Tegelijkertijd ervaarde gemeenten sommige ondersteuning als te veel. De Kiesraad kreeg deze signalen met name ten aanzien van de data-analyse. De Kiesraad voerde deze data-analyse uit namens de gemeente en deelde de resultaten met het csb. Het doel was om gemeentelijk csb's te verlichten en een kant-en-klaar pakket van bevindingen aan te leveren, op basis waarvan het csb kon besluiten tot eventuele terugwijzingen. Het csb is immers het orgaan dat hiertoe kan besluiten én heeft het beste zicht op de lokale situatie en de noodzaak om bevindingen al dan niet door te zetten. Uit focusgroepen is gebleken dat de communicatie over (de timing van) de data-analyse onvoldoende duidelijk was voor gemeenten.

¹⁸ Modellen O 7, P 1-f1 en P 22-1 zijn niet gebruikt, aangezien deze modellen worden gebruikt bij verkiezingen met meerdere kieskringen en hoofdstembureaus. Daarom zijn deze modellen niet van toepassing bij een gemeenteraadsverkiezing.

¹⁹ Modellen N 10-1 en N 10-2.

²⁰ De Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2023 en 29 oktober 2025 en de Europees Parlementsvierkiezing van 6 juni 2024.

Tot slot merkt de Kiesraad graag op dat hij er waarde aan hecht dat gemeenten op een laagdrempelige manier de Kiesraad weten te vinden. Met de inwerkingtreding van de Wkuv bestaat voor gemeenten, waterschappen en de verschillende stembureaus een inlichtingenplicht naar de Kiesraad. In plaats van een melding achteraf wordt de Kiesraad graag vroeg in het proces betrokken bij eventuele onregelmatigheden. Op die manier kan de Kiesraad meedenken over een oplossing. Gemeenten, waterschappen of de verschillende stembureaus kunnen dan verder zonder dat de situatie onnodig hoeft te escaleren en bevoegdheden moeten worden ingezet. Daarnaast kan de Kiesraad op basis van meldingen de inschatting maken of de betreffende casus ook voor andere gemeenten relevante informatie bevat, bijvoorbeeld vanwege een gemeenschappelijke leverancier van deze gemeenten.

Vooruitblik verkiezingen 2027

Op 17 maart 2027 zijn verschillende verkiezingen, te weten de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen in Europees Nederland, de eilandsraad- en kiescollegeverkiezingen in Caribisch Nederland en de verkiezing van het kiescollege niet-ingezetenen voor het gebied buiten Nederland.

Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen

Tijdens gesprekken met gemeenten is gebleken dat veel projectleiders zorgen hebben over de organisatie van de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen. Deze zorgen komen voort uit het verloop van deze verkiezingen in 2023. De Kiesraad begrijpt deze zorgen. Een dubbele verkiezing vraagt in alle gevallen meer van de uitvoering. Tegelijkertijd is er ook veel veranderd ten opzichte van 2023.

De vorige Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen waren de eerste verkiezingen na de inwerkingtreding van de NPVV. Deze wetgeving was niet eerder toegepast, waardoor de gewijzigde procedures voor het eerst werden doorlopen. Dit heeft destijds geleid tot veel onrust, omdat er nog veel onduidelijkheden bleken te zijn. Inmiddels hebben een aantal verkiezingen onder NPVV plaatsgevonden. Gemeenten hebben daardoor de procedures van NPVV beter in de vingers kunnen krijgen. Ook zijn de afgelopen jaren hiaten in de informatievoorziening naar voren gekomen, op basis waarvan nadere uitleg is verstrekt. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het omgaan met telverschillen. Dit is wezenlijk anders dan bij de situatie in 2023. Tegelijkertijd vraagt de omvang van de organisatie van dubbele verkiezingen aandacht en denkt de Kiesraad hier vanuit zijn ondersteunende rol graag in mee door concrete voorstellen te doen om de uitvoeringslast van een dubbele verkiezing op een goede wijze te organiseren.

Eilandsraad- en kiescollegeverkiezingen

Voor de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba zijn de aankomende eilandsraad- en kiescollegeverkiezingen de eerste verkiezingen waarbij de Kiesraad een ondersteunende rol vervult. Dit zal gelijkend zijn aan de ondersteuning voor gemeenten bij de afgelopen en aankomende verkiezingen in Europees Nederland. Afgelopen voorjaar zijn constructieve gesprekken gevoerd met verschillende afvaardigingen van de openbare lichamen. De Kiesraad borduurt voort op deze gesprekken en zet zich in voor een verdere samenwerking en afstemming met de eilanden, waarbij in de ondersteuning ook aandacht is voor de thema's die specifiek in het Caribisch gebied spelen.

Tot slot benadrukt de Kiesraad dat er veel goed gaat in de organisatie van verkiezingen. De hierboven genoemde punten zien op verdere optimalisatie van het proces.